

I wojna światowa 1914-1918. Przyczyny, przebieg i skutki.

Przyczyny.

Przeciwstawne dążenia wielkich europejskich mocarstw, sprzeczności wzajemnych interesów i rodzące je konflikty doprowadziły do wybuchu wojny. Każde z państw miało swoje własny plany i chciało je zrealizować kosztem innych państw. Dążenia te można uogólnić następująco: Niemcy dążyły do zbudowania mocarstwa o znaczeniu europejskim i światowym, obejmującym także kolonie w Afryce i Azji. Austro-Węgry dążyły do opanowania Bałkan; Rosja do dominacji nad Bałkanami oraz otwarcia cieśnin tureckich dla floty rosyjskiej na Morze Śródziemne. Francja chciała odzyskać, utracone na rzecz Niemiec w 1871 roku, Alzację i Lotaryngię oraz ograniczyć wpływy niemieckie w Europie. Wielka Brytania dążyła do utrzymania swej dominującej pozycji militarnej, gospodarczej i politycznej w świecie oraz rozszerzenia swych wpływów na Bliskim Wschodzie i Turcji. Interesy polityczne, rywalizacja gospodarcza, kolonialne (kwestia Maroka), rywalizacja o wpływy na Bałkanach, rodzące się ruchy narodowyzwolenicze, ujawniające się najsilniej w monarchii austro-węgierskiej, a także chęć dominacji, doprowadziły do zmiany układu sił międzynarodowych w Europie, istniejącego od zakończenia wojen napoleońskich (Kongres Wiedeński z lat 1814-1815).

Jeszcze przed wybuchem wojny między wielkimi mocarstwami doszło do zawiązania sieci sojuszy, które doprowadziły do powstania dwóch przeciwstawnych sobie bloków militarnych. Było to tzw. Trójprzymierze, zawiązane w latach 1879-1882 między Niemcami, Austro-Węgrami i Włochami oraz Trójporozumienie, powstałe w latach 1892-1907 między Francją, Wielką Brytanią i Rosją.

Wybuch wojny.

Bezpośrednia przyczyna wybuchu wojny miała miejsce 28 czerwca 1914 roku, kiedy to w Sarajewie, stolicy Bośni, został zamordowany wraz z małżonką następca tronu Austro-Węgier, arcyksiążę Franciszek-Ferdynand. Zabójcą był Gawriło Princip, młody serbski nacjonalista, członek organizacji "Czarna Ręka". Mimo iż rząd austriacki podejrzewał udział Serbii w tym morderstwie, to nie miał na to żadnych oficjalnych dowodów. Postanowił natomiast wykorzystać zaistniałą sytuację do ostatecznego rozprawienia się z Serbią. Celem było upokorzenie Serbii, zlikwidowanie jej dążeń do wyzwolenia i zjednoczenia pod swą egidą państw bałkańskich i zmuszenia jej do zaprzestania prowadzenia antyaustriackiej polityki. 23 lipca 1914 roku postawiono Serbii ultimatum: zaprzestania w szkolnictwie, w prasie i innych publikacjach antyaustriackiej propagandy, rozwiązania organizacji, które taką propagandę prowadziły i ukarania współwinnych zamachu. Serbia zgodziła się na ultimatum, poza jednym punktem, aby w śledztwie, które miało na celu wyjaśnienie morderstwa, wzięli udział przedstawiciele władz austro-węgierskich, jako naruszające suwerenność państwa serbskiego. Austro-Węgry uznały to za niewystarczające i 28 lipca 1914 roku wypowiedziały wojnę Serbii, którą poparła Rosja, od 30 lipca w stanie wojny z Austro-Węgrami. 1 sierpnia 1914 roku Niemcy wypowiedziały wojnę Rosji, 3 sierpnia Francji, a 4 sierpnia Wielkiej Brytanii. W ten sposób rozpoczęła się, trwająca nieprzerwanie przez okres czterech lat, I wojna światowa, zwana wielką. Toczyła się ona na trzech frontach: wschodnim, zachodnim i południowym.

Wojna objęła także inne państwa. Do bloku państw centralnych (Trójprzymierza) przystąpiły: w październiku 1914 roku Turcja, w październiku 1915 roku Bułgaria. Blok Ententy

(Trójporozumienie) zasilily w lipcu 1914 Serbia, Japonia, w maju 1915 roku Włochy, w sierpniu 1916 roku Rumunia, w kwietniu 1917 roku Stany Zjednoczone, oraz pod koniec 1917 roku Grecja. Wojna między tymi państwami toczyła się na trzech frontach: zachodnim, wschodnim i południowym.

Działania wojenne.

Front zachodni

1914

Początkowo żadne z państw biorących udział w I wojnie światowej nie dysponowało długimi planami strategicznymi. W niemieckim sztabie od 1871 roku, a więc od chwili zakończenia wojny z Francją istniało silne przekonanie, iż następna wojna, która Niemcy będą prowadzić, będzie wojną na dwa fronty: z Francją i z Rosją. Taki też rozwój wypadków zakładał plan strategiczny opracowany przez szefa sztabu w latach 1891-1905 generała Alfreda von Schlieffena. Francja miała zostać pokonana błyskawicznie, a później całe siły niemieckie miały być przerzucone na front rosyjski. Realizatorem tego planu był następca Schlieffena, generał Helmuth von Moltke. We Francji, począwszy od pamiętnej wojny z Niemcami w latach 1870-1871, myślano nie o działaniach ofensywnych lecz defensywnych (obronnych). Wzdłuż granicy z Niemcami powstało pasmo fortyfikacji obronnych. Dopiero w 1911 roku nastąpiły istotne zmiany we francuskiej doktrynie wojennej. Szef sztabu generał Joffre, przyjął zasadę przejścia do natychmiastowej, bezwzględnej ofensywy, w głównej mierze na granicy z Niemcami. Plan ten, podobnie jak niemieckie plany szybkiego zwycięstwa nad Francją, okazały się porażką i nie spełniły swych podstawowych założeń. Stało się to wiadome, po bitwie nad rzeką Marną. Bitwa ta rozpoczęła się 6 września 1914 roku i trwała do 9 września. 10 września armia niemiecka wycofała się. Zwycięska kontrofensywa francuska nie zdołała jednak wyprzeć napastnika z Francji. Niemcy zatrzymali się na rzece Aisne. Od zimy 1914-1915 na froncie zachodnim trwała tzw. wojna pozycyjna. Polegała ona na tym, że dwie strony konfliktu zbrojnego stały naprzeciw siebie w nieprzerwanej ciągłej linii. Tworzyły ją łańcuchy okopów, schronów oraz zasieków z drutu kolczastego. Obrona miała przewagę nad atakiem. Takich umocnień nie można było zdobyć samym atakiem piechoty. Potrzebny był ogień artyleryjski. W pierwszej kolejności należało zniszczyć zasieki drutu kolczastego. Używano więc broni do ostrzeliwania celów położonych blisko: miotaczy min i moździerzy. Wojna pozycyjna w przypadku równowagi sił nie mogła doprowadzić do zwycięstwa którejkolwiek strony. Dopiero w 1918 roku przewaga liczebna i zbrojna państw sprzymierzonych doprowadził do zerwania z wojną pozycyjną i pozwolił przejść do wojny zaczepnej z Niemcami.

1915

22 kwietnia 1915 roku w bitwie pod Ypres Niemcy po raz pierwszy na szeroką skalę użyli gazów trujących. Bitwa okazała się dla wojsk niemieckich porażką. Nie zdołali oni zdobyć Flandrii, a tym samym odciąć Francję od pomocy angielskiej.

1916

21 lutego 1916 roku rozpoczęła się najkrwawsza bitwa tej wojny, bitwa pod Verdun. Walki zacięte trwały aż do czerwca 1916 roku, choć ostatecznie bitwa zakończyła się dopiero w grudniu 1916 roku. Niemcy stracili około 240 tysięcy żołnierzy, Francuzi około 275 tysięcy.

Zaczynając tę bitwę Niemcy obliczali, iż niemieckie straty w stosunku do francuskich będą wynosić 2 do 5. Sławę w tej bitwie zdobył, dowodzący pod Verdun, marszałek francuski Philippe Petain. Do największej bitwy morskiej doszło w dniach 31 maja-1 czerwca 1916 roku. Była to tzw. bitwa jutlandzka między flotą niemiecką a angielską, na wysokości cieśniny Skagerrak. Brało w niej udział 250 okrętów oraz 105 tysięcy marynarzy. Bitwa ta nie została rozstrzygnięta.

24 czerwca 1916 roku Francuzi i Anglicy rozpoczęli wzmożone przygotowania artyleryjskie. Teren walk był nad rzeką Sommą. We wrześniu zwolniono siłę ataków, użyto nowej nieznanej dotąd broni - czołgów angielskich, które zwłaszcza w pierwszych dniach wywarły na Niemcach silne deprymujące wrażenie. W październiku 1916 roku walki nad Sommą zamarły.

1917

31 stycznia 1917 roku Niemcy ogłosiły, iż począwszy od dnia 1 lutego rozpoczyna się prowadzona przez nich nieograniczona wojna podmorska. W związku z tym niemieckie łodzie podwodne miały zatapiać wszystkie okręty (statki pasażerskie i handlowe) na wodach okalających Francję, Wielką Brytanię i Włochy. Miały być atakowane z całą bezwzględnością okręty nie tylko państw biorących udział w wojnie, ale także statki państw neutralnych. Akt wypowiedzenia przez Niemcy deklaracji o nieograniczonej wojnie podwodnej, był bezpośrednią przyczyną przystąpienia do wojny Stanów Zjednoczonych po stronie państw sprzymierzonych. 6 kwietnia 1917 roku Stany Zjednoczone wypowiedziały wojnę Niemcom.

9-19 kwietnia 1917 roku nastąpiło silne uderzenie wojsk francuskich i angielskich w rejonie Arras i Lens oraz Saint-O Quentin.

1918

8 sierpnia 1918 roku - "czarny dzień armii niemieckiej", Niemcy poniosły olbrzymie straty w drugiej bitwie pod Sommą. Połączone siły angielsko-francusko-amerykańskie pod dowództwem Ferdynanda Focha zadały im straszliwą klęskę.

11 listopada 1918 - w lasu Compiègne pod Paryżem Niemcy podpisali akt kapitulacji. Nastąpiło zawieszenie broni. Do takiego kroku skłoniło Niemcy kilka przyczyn: zdecydowana zwycięska ofensywa wojsk sprzymierzonych, podjęta w lipcu 1918 roku, rozkład armii austro-węgierskiej oraz wybuch rewolucji w Niemczech, zapoczątkowany buntem marynarzy w Kilonii 3 listopada 1918 roku.

Front wschodni

1914

26-31 sierpień 1914 - bitwa pod Tannenbergiem, zwycięstwo wojsk niemieckich nad armią rosyjską

1915

4 maj 1915 - podczas krwawej bitwy pod Gorlicami wojska niemieckie dowodzone przez gen. Paula von Hindenburga przerwały front, nowa linia frontu przebiegała począwszy od Zatoki Ryskiej przez Pińsk po Tarnopol

1916

maj-wrzesień 1916 - kontrofensywa gen. Aleksieja Brusilowa, wojska rosyjskie zajęły Galicję Wschodnią (dotychczas należąca do Austrii)

1918

3 marca 1918 - pokój brzeski, w Brześciu Litewskim Rosja Radziecka zawarła traktat pokojowy z państwami centralnymi

Front południowy

28 lipca 1914 - Austro-Węgry zaatakowały Serbię i zajęły ją w lutym 1915 roku wraz z Czarnogórą

24 lipca 1915 roku - do wojny przystąpiły Włochy po stronie państw sprzymierzonych

23 maja 1915 roku - Włochy wypowiedziały wojnę Austro-Wegrom. Działania wojenne toczyły się na dwóch frontach - wschodnim nad rzeką Soczą i północnym w Alpach Karnickich i Dolomitach. Od czerwca do września 1915 roku stoczono w tych rejonach 11 bitew.

24 października 1917 roku - nastąpiło silne uderzenie armii austro-węgierskiej, wspomaganej przez siły niemieckie, na Włochy z trzech stron nad Soczą, w Alpach Karnickich i Dolomitach. Uderzenie to było bardzo silne i od razu zakończyło się zwycięstwem. Front włoski został przełamany pod Caporetto. Ofensywa zatrzymała się dopiero w końcu listopada 1917 roku nad rzeką Piawa. Straty włoskie były olbrzymie - około 300 tysięcy jeńców.

24 października 1918 roku - Włosi rozpoczęli ofensywę w kierunku Triestu, nie napotykając właściwie żadnego oporu. Żołnierze austriaccy nie chcieli się już bić. Polacy, Czesi, Węgrzy i Chorwaci masowo opuszczali front i wracali do ojczyzny.

30 listopada 1918 roku - podpisane zostało zawieszenie broni w Villa Giusti.

Rumunia

17 sierpnia 1916 roku - podpisano między Rumunią a państwami koalicji traktat przymierza i konwencję wojskową.

27 sierpnia 1916 roku - Rumunia wypowiedziała wojnę Austro-Wegrom i uderzyła na Siedmiogród.

6 grudnia 1916 roku - wojska niemieckie zajęły Bukareszt.

10 grudnia 1917 roku - Rumunia zawarła rozejm z państwami centralnymi

1918- ofensywa wojsk Ententy przeprowadziły ofensywę na Półwyspie Bałkańskim. W jej wyniku we wrześniu 1918 roku wyzwolono Serbię oraz zmuszono do kapitulacji Bułgarię i w październiku Turcję.

Fronty pozaeuropejskie w Afryce i Azji

Turcja walczyła na czterech frontach: Kaukaz i Armenia; Palestyna i wybrzeża półwyspu Synaj; Cieśniny; Irak i wybrzeża Zatoki Perskiej.

Najgłośniejszym epizodem walk na Bliskim Wschodzie była ekspedycja dardaneńska, podjęta wspólnymi siłami angielsko-francuskimi mająca na celu opanowanie Cieśnin i Sztambułu. 19 lutego połączona flota podpłynęła do Dardaneli i rozpoczęła ostrzeliwanie zewnętrznych fortów i umocnień. Zabrakło jednak piechoty, sama flota nie wystarczyła. Cel zasadniczy, a więc zajęcie Dardaneli i Bosforu nie powiodło się. Zwycięstwo odnieśli Turcy.

11 marca 1917 roku Anglicy zajęli Bagdad. Do końca 1918 roku w rękach Anglików znalazła się zdecydowana większość kolonii niemieckich, zaś Japończycy opanowali chińskie posiadłości kolonialne Niemców.

Traktaty pokojowe.

8 stycznia 1918 roku prezydent USA Woodrow Wilson wygłosił swe słynne orędzie do Kongresu. Przedstawił w nim 14 punktowy plan. Znalazły się w nim m.in. takie kwestie jak wolność żeglugi, powszechne rozbrojenie, zniesienie ograniczeń w handlu, prawo narodów do samostanowienia, jawność zawieranych układów pokojowych oraz punkt 13 - prawo Polski do utworzenia państwa, które będzie miało min. zapewniony dostęp do morza.

Traktat wersalski.

Konferencja pokojowa w Wersalu odbyła się między 18 stycznia a 28 czerwca 1919 roku. Brały w niej udział 27 państwa, które walczyły w wojnie po stronie zwycięskiej koalicji. Najważniejsze znaczenie miały jednak te państwa, które należały do Rady Najwyższej Sprzymierzonych, a więc Wielka Brytania, Stany Zjednoczone, Francja, Włochy i Japonia. Stany Zjednoczone nie pragnęły aneksji terytorialnych. Domagały się jedynie wprowadzenie w życie 14 Punktów Wilsona (orędzie wygłoszone do Kongresu w styczniu 1918 roku przez prezydenta Stanów Zjednoczonych, Woodrow Wilsona), a zwłaszcza punktu ostatniego mówiącego o powołaniu Ligi Narodów. Japonia nie interesowała się sprawami Europy, dbała jedynie o swoje interesy na Dalekim Wschodzie. Włochy poróżniły się z sojusznikami na tle podziałów terytorialnych, a ponieważ były zbyt słabe nie mogły przeforsować swojego stanowiska. Najważniejsze znaczenie i decyzje były więc podejmowane przez trzy państwa: Francję, Wielką Brytanię i USA, a właściwie przez reprezentujących je polityków: Lloyd George (Wielka Brytania), Jerzy Clemenceau (Francja) i Woodrow Wilson (USA). W konferencji zabrakło przedstawicieli Niemiec i Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. 28 czerwca 1919 roku w galerii zwierciadlanej Wersalu zebrał się delegaci 27 państw "Sprzymierzonych i Stowarzyszonych" i przedstawiciele pokonanych Niemiec dla podpisania traktatu pokojowego. Najważniejsze postanowienia dotyczące Niemiec zostały ujęte w kilka punktów: Niemcy miały zwrócić Francji Alzację i Lotaryngię, a Belgii okręgi Eupen i Malmedy; Zagłębie Saary zostało oddane na okres 15 lat w powiernictwo Ligi Narodów, a o jego dalszej przyszłości miał zdecydować plebiscyt; kolonie niemieckie zostały podzielone między Wielką Brytanię i Francję; zniesiono w

Niemczech obowiązek służby wojskowej i ograniczono armię do 100 tysięcy żołnierzy; nałożono na Niemcy wysoka kontrybucję (ponad 100 miliardów marek w złocie); oddano Polsce część ziem: Wielkopolskę i Pomorze Gdańskie, a na Warmii, Mazurach i Górnym Śląsku miał zostać przeprowadzony plebiscyt; wprowadzono też zakaz posiadania przez Niemcy łodzi podwodnych, lotnictwa i czołgów - dokonano więc prawie całkowitej demilitaryzacji Niemiec. Postanowienia te wywołały olbrzymie niezadowolenie w Niemczech. Przez cały okres międzywojenny Niemcy będą dążyć do rewizji postanowień wersalskich.

Konferencja wersalska zdecydowała też o powołaniu do życia Ligi Narodów - organizacji, która miała czuwać nad pokojem w świecie. O jej powstaniu zabiegał szczególnie prezydent USA W. Wilson. Mimo to USA nie weszły w skład jej członków. W Lidze nie znalazły się też początkowo Niemcy i Rosja, które dążyły do rewizji postanowień traktatu wersalskiego. Liga Narodów powstała w 1919 roku. Jej członkami były 32 państwa - sygnatariusze traktatu wersalskiego oraz 13 państw neutralnych. Najważniejsze decyzje podejmowała Rada Ligi. Siedziba Sekretariatu Ligi była Genewa, położona w neutralnej Szwajcarii. Do stałych członków Rady należeli: Francja, Wielka Brytania, Japonia (do 1933 roku), Włochy (do 1937 roku), Niemcy (1926-1933) oraz ZSRR (1934-1939). Największą słabością Ligi było to, iż nie posiadała ona własnych sił zbrojnych. Liga Narodów przetrwała 20 lat, do 1940 roku. Formalnie została rozwiązana 18 kwietnia 1946 roku, kiedy to zastąpiła ją ONZ (Organizacja Narodów Zjednoczonych).

Traktaty pokojowe z innymi państwami centralnymi.

Traktat z Saint -Germain-en-Laye podpisany 10 września 1919 roku z Austria. Na jego mocy Austria utraciła na rzecz Czechosłowacji: Czechy, Morawy i Śląsk Opawski; na rzecz Królestwa SHS: wschodnia Krainę, południową Styrię, Dalmację oraz Bośnię i Hercegowinę; na rzecz Rumunii: Bukowinę, na rzecz Włoch: południowy Tyrol, zachodnią Krainę i wybrzeże Adriatyku z Triestem, a na rzecz Polski Galicję.

Traktat z Trianon podpisany 4 czerwca 1920 w Węgrami. Na jego mocy Węgry utraciły na rzecz Rumunii: Siedmiogród i część Banatu; na rzecz Królestwa SHS: Chorwację, Wojewodinę i część Banatu, a na rzecz Czechosłowacji Słowację i Ruś Zakarpacką. Węgry utraciły prawie 70% swego terytorium oraz 60 % ludności.

Traktat z Sevres podpisany 10 sierpnia 1920 roku z Turcja. Na jego mocy Turcja utraciła na rzecz Grecji Adrianopol i resztę posiadłości tureckich w Europie oraz Smyrnę; na rzecz Francji Syrię i Liban jako terytoria mandatowe oraz na rzecz Wielkiej Brytanii Irak i Palestynę, także jako terytoria mandatowe.

Traktat z Neuilly podpisany 27 listopada 1919 roku z Bułgarią. Na jego mocy Bułgaria utraciła na rzecz Grecji: Trację Zachodnią, na rzecz Rumunii: Dobrudżę Południową oraz na rzecz Jugosławii część Macedonii. Ponadto Bułgaria musiała zapłacić odszkodowanie wojenne w wysokości 2250 milionów franków w złocie, znieść armię z powszechnego poboru, zachowując jedynie armię 20-tysięczną z poboru ochotniczego.

Do traktatu wersalskiego został dołączony tzw. mały traktat wersalski, który został podpisany przez nowe państwa Europy Środkowej i nakładał na nie obowiązek ochrony praw mniejszości narodowych.

Bilans.

W wojnie wzięły udział 33 państwa. Zginęło około 10 milionów żołnierzy, drugie tyle zostało rannych. Nastąpiły zmiany na mapie Europy. Po upadku trzech imperiów, czyli Austro-Węgier, Niemiec i Rosji powstało 9 państw: Czechosłowacja, Austria, Węgry, Królestwo SHS (Serbów, Chorwatów i Słoweńców), Polska, Finlandia, Litwa, Łotwa i Estonia. W Niemczech i Austrii został zmieniony system polityczny - z cesarstwa na republikę. W Rosji władzę przejęli bolszewicy.